

Βυζαντινών Πολεμικά-Ο στρατός

/ [Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός](#)

Μικρογραφία σε χειρόγραφο. Παράσταση μάχης.

(©Σύνοψις Ιστοριών Ιωάννου Σκυλίτζη, Ισπανία, Μαδρίτη, Εθνική Βιβλιοθήκη)

Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία ήρθε πολλές φορές αντιμέτωπη με λαούς που ήθελαν να καταλάβουν τα εδάφη της. Επιδίωξη όλων των αυτοκρατόρων και των ανώτατων αξιωματούχων ήταν πάντοτε η επίλυση των προβλημάτων με τους γείτονες με διπλωματικά μέσα· πολλές φορές όμως η σύγκρουση ήταν αναπόφευκτη. Γι' αυτό μεγάλη σημασία δόθηκε στην καλή οργάνωση του στρατού και του ναυτικού.

Ο στρατός ξηράς

Η οργάνωση του στρατού στηρίχθηκε στα δύο σώματα που είχαν δημιουργηθεί από τον Διοκλητιανό: τους λιμιτανέους και τους κομιτατήσιους. Οι λιμιτανέοι ήταν γεωργοί που έμεναν στα σύνορα της χώρας, στους οποίους το κράτος έδινε δωρεάν καλλιεργήσιμη γη, με την υποχρέωση να προσφέρουν στρατιωτικές υπηρεσίες εάν χρειαζόταν. Οι κομιτατήσιοι ήταν ο τακτικός στρατός που μεταφερόταν όπου παρουσιαζόταν ανάγκη· αρχηγός τους ήταν ο αυτοκράτορας. Άλλα σώματα στρατού αποτελούνταν από ξένους συμμαχικούς λαούς που ήταν μισθοφόροι (με αμοιβή): οι βουκελλάριοι και οι ομόσπονδοι.

Ο αυτοκράτορας Ηράκλειος άλλαξε την οργάνωση και τη διοίκηση του στρατού, μεταρρύθμιση που ολοκλήρωσαν οι διάδοχοί του. Δημιουργήθηκαν στρατιωτικές μονάδες, τα θέματα, που βρίσκονταν μόνιμα εγκατεστημένα στις επαρχίες, με σκοπό να ενισχύσουν την άμυνά τους, οι οποίες, μάλιστα, πήραν το όνομά τους από αυτές, π.χ. η περιοχή όπου υπηρετούσαν οι δυνάμεις από την Αρμενία ονομάστηκε θέμα Αρμενιάκων, η περιοχή των Θρακών Θρακίων θέμα κ.ο.κ. Το

κάθε θέμα αποτελούσαν από δύο ως τέσσερις τούρμες, ανάλογα με την έκτασή του, με επικεφαλής τον τουρμάρχη. Η τούρμα χωριζόταν σε δρούγγους με επικεφαλής έναν δρουγγάριο, και οι δρούγγοι σε βάνδα. Κάθε βάνδο είχε 300-400 άνδρες και τους διοικούσε ένας κόμης. Επικεφαλής κάθε θέματος ήταν ο στρατηγός, που διοριζόταν συνήθως για διάστημα από τρία έως τέσσερα έτη. Τα στρατεύματα των θεμάτων αποτελούνταν από επαγγελματίες στρατιώτες που ήταν εγκατεστημένοι στην έδρα του στρατηγού και σε στρατηγικής σημασίας πόλεις-κάστρα. Υπήρχαν ωστόσο και στρατιώτες-γεωργοί που ήταν εγκατεστημένοι σε κτήματα που το κράτος τούς είχε παραχωρήσει, με την υποχρέωση να παρέχουν τις υπηρεσίες τους σε καιρό πολέμου. Σε περιοχές κοντά στα σύνορα, υπήρχαν στρατιωτικά σώματα που τα πρόσεχαν, τα οποία ονομάζονταν κλεισούρες (όπως λέγονται και τα στενά περάσματα ανάμεσα σε δύο βουνά) και είχαν διοικητή τους τον κλεισουράρχη. Με τα στρατεύματα των κλεισουρών είχαν σχέση και οι ακρίτες, που αποτελούσαν στρατιωτικά σώματα επίσης ταγμένα για τη φύλαξη των συνόρων.

Από τον 9ο αιώνα οι κύριες δυνάμεις της αυτοκρατορίας αποτελούνταν από τα τάγματα, δηλαδή τις στρατιωτικές μονάδες που βρίσκονταν στην Κωνσταντινούπολη ή σε άλλες μεγάλες πόλεις και αποτελούνταν από επίλεκτες μονάδες. Τα σημαντικότερα από αυτά ήταν: α) οι σχολές που ήταν σώμα από έφιππους και πεζούς στρατιώτες, β) οι εξκουβίτορες που χρησιμοποιούνταν συχνά σε εμπιστευτικές αποστολές, γ) το σώμα του «αριθμού» ή της βίγλας κύρια αποστολή του οποίου ήταν η φρούρηση του παλατιού και δ) οι ικανάτοι που ήταν και το νεώτερο σώμα της φρουράς. Διοικητές των σωμάτων αυτών ήταν οι δομέστικοι και οι δρουγγάριοι. Η προσωπική φρουρά του αυτοκράτορα ονομαζόταν εταιρία και αποτελούνταν από ξένους μισθοφόρους. Τα καθήκοντα των στρατιωτικών σωμάτων ήταν καθορισμένα με ακρίβεια και η διοίκησή τους στηριζόταν στην τάξη και την πειθαρχία, ενώ ποινές προβλέπονταν για παραπτώματα όπως ανυπακοή, λιποταξία, εγκατάλειψη όπλων κ.ά.

Το στρατό, ιδίως σε περιπτώσεις εκστρατειών, ακολουθούσε μεγάλος αριθμός ανθρώπων που πρόσφεραν υποστηρικτικές υπηρεσίες, το τούλδον όπως το έλεγαν (επιμελητεία), στο οποίο ανήκαν οι πεταλωτήδες, οι σιδεράδες, οι μάγειροι, οι νοσοκόμοι, καθώς και τα ζώα που μετέφεραν τον εξοπλισμό (εργαλεία, σκηνές, τρόφιμα, όπλα κ.ά.). Στο βοηθητικό προσωπικό ανήκαν οι ρήτορες και οι κήρυκες (καντάτορες) που εμπύχωναν τους πολεμιστές, οι αγγελιοφόροι (μανδάτορες) που εξασφάλιζαν την επικοινωνία μεταξύ των σωμάτων, οι καλλιτέχνες που διασκέδαζαν τους πολεμιστές, οι κληρικοί που λειτουργούσαν στα στρατόπεδα και στα πεδία της μάχης. Επιπλέον, οι στρατιώτες είχαν δικαίωμα να παίρνουν μαζί τους δούλους ή υπηρέτες για να τους εξυπηρετούν σε διάφορες πρακτικές τους ανάγκες.

Η θητεία στον στρατό διαρκούσε πολλά χρόνια. Ορισμένοι, για να αποφύγουν τη

στράτευση, γίνονταν μοναχοί ή ακόμα έφταναν στο σημείο να ακρωτηριάζουν μέλη του σώματός τους, ενώ οι πλούσιοι εξαγόραζαν τη στρατιωτική τους θητεία καταβάλλοντας χρηματικά ποσά που το κράτος χρησιμοποιούσε για να πληρώσει τους μισθοφόρους. Όμως, ο στρατός ήταν μια λύση για όσους δεν είχαν περιουσία. Η αμοιβή ενός στρατιωτικού εκτός από τον τακτικό μισθό, τη ρόγα όπως την έλεγαν, που ήταν ανάλογος με το αξίωμα και με το σώμα όπου υπηρετούσε, περιλάμβανε μερίδιο από τα λάφυρα, φορολογικές απαλλαγές και σιτηρέσιο (ψωμί, κρασί, λάδι και κρέας). Επίσης, οι στρατιωτικοί λάμβαναν και έκτακτες παροχές από τον αυτοκράτορα, όταν ανέβαινε στον θρόνο ή παντρευόταν ή όταν εορτάζονταν σημαντικά γεγονότα. Ο Κεκαυμένος, στο έργο του *Λόγος νουθετητικός προς βασιλέα* συστήνει να μην μειώνεται ποτέ ο μισθός των στρατιωτών, για να μην υπάρξει κίνδυνος να λιποτακτήσουν (να πάνε με το μέρος του εχθρού).

Μετά την ήττα στο Ματζικέρτ (1071) ο στρατός των θεμάτων διαλύθηκε σιγά σιγά, και αντικαταστάθηκε από τον θεσμό της πρόνοιας, δηλαδή την παραχώρηση αγροκτημάτων και φορολογικών εσόδων σε ευγενείς και αξιωματούχους, τους προνοιάριους, με την υποχρέωση να προσφέρουν στρατιωτικές υπηρεσίες σε περίοδο πολέμου. Αυτό το μέτρο όμως απέτυχε και ο στρατός μειώθηκε και βασίστηκε κυρίως στους μισθοφόρους, οι οποίοι βέβαια δεν πολεμούσαν με κίνητρο να σώσουν την πατρίδα τους, αλλά μόνο για τα χρήματα.

Το ναυτικό

Η εξάπλωση των Αράβων τον 7ο αιώνα απείλησε την κυριαρχία των Βυζαντινών στη θάλασσα και οδήγησε στην αναδιοργάνωση του πολεμικού ναυτικού, το πλώμιον όπως το έλεγαν, επικεφαλής του οποίου τέθηκε ο στρατηγός των караβησιάνων. Το ναυτικό οργανώθηκε ως οργανικό τμήμα της διοίκησης των θεμάτων. Έτσι, δημιουργήθηκε ο στόλος των επαρχιών, τα θεματικά πλώιμα, με επικεφαλής στρατηγούς ή δρουγγάριους. Το βασιλικόν πλώμιον ήταν ανεξάρτητος στόλος για την άμυνα της πρωτεύουσας με επικεφαλής τον δρουγγάριο του πλώιμου, τον γενικό ναύαρχο. Το κύριο πολεμικό πλοίο κατά τους βυζαντινούς χρόνους ήταν ο δρόμων που μπορούσε να μεταφέρει μέχρι 300 άνδρες, πολεμιστές και κωπηλάτες. Άλλοι τύποι πολεμικών πλοίων ήταν το δρομώνιον και το χελάνδιον.

Πριν από κάθε αναχώρηση του στόλου, τα πλοία και τους άνδρες επιθεωρούσαν οι διοικητές τους, ενώ οι κληρικοί έψαλλαν ιδιαίτερη ακολουθία για να πάνε όλα καλά. Ο συνηθέστερος τρόπος ναυμαχίας ονομαζόταν πελαγολιμήν: ο πολεμικός στόλος ήταν σε παράταξη ημικυκλίου, στο κέντρο του οποίου βρισκόταν ο δρόμωνας του ναυάρχου, για να δίνει διαταγές που θα την άκουγαν όλοι, ενώ στις άκρες βρίσκονταν οι πιο δυνατοί δρόμωνες. Άλλος τρόπος διάταξης ήταν η κατά μήκος επίθεση, με τις πρώρες στραμμένες προς τον εχθρό. Σε αντίθεση με την

αρχαία ναυτική τακτική, οι ναυμαχίες δεν στηρίζονταν πλέον στον εμβολισμό των εχθρικών πλοίων, αλλά στο πλεύρισμα και στην πρόσδεση στα εχθρικά πλοία· τότε οι στρατιώτες ορμούσαν και η μάχη δινόταν σώμα με σώμα. Με τα χρόνια, η ναυτική δύναμη του Βυζαντίου άρχισε να παρακμάζει και στα τέλη του 13ου αιώνα το ναυτικό διαλύθηκε, αφού πια το κράτος δεν μπορούσε να το συντηρήσει οικονομικά. Έτσι, οι Βενετοί και οι Γενουάτες που μέχρι τότε κατά καιρούς συμμαχούσαν με τον βυζαντινό στόλο, κυριάρχησαν στη Μεσόγειο.

Πηγή: exploringbyzantium.gr